

*In Memoriam**В памет на*

„ИСТОРИЯТА, КОЯТО УСМИХВА“ – СБОРНИК В ПАМЕТ НА ПРОФ. РУМЯНА КУШЕВА*

Красимира Табакова*Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Резюме. Статията представя сборника „Историята, която усмихва“, посветен на проф. д-р Румяна Кушева. Съдържателно книгата следва динамичната релефност на нейния активен творчески път със стремежа му за вярност към диалога в историята. В сборника участват учени от чуждестранни и български университети и организации, чиито статии са подредени в тематичните раздели „Диалогът в историята“, „Частици история“, „Посоки в образованието“. Последната част на това издание открехва вратата към една колкото професионална, толкова и човешка среща за разговорите, съвместните проекти и творческата подкрепа на проф. Кушева, споменът, за които поражда усмивката и радостта, съпътстващи обогатяващото общуване с нея.

Keywords: Prof. Dr. Romyana Kusheva, didactics of history, approaches in teaching

Да се представи сборникът „Историята, която усмихва“, е лесно и същевременно изключително трудно, защото е в памет на човек, с когото работихме, когото уважавахме и обичахме. За мене лично той представлява една голяма епитафия за Румяна Кушева, която с усмивка раздаваше своите знания, опит и идеи. И ако започна от заглавието, веднага правя асоциация с личността на Румяна, слънчева и усмихната – такава, каквато е запечатана и на снимките, включени в книгата и в нашата памет.

Може би част от вас са запознати със съдържанието на самия сборник, който днес държим в ръцете си. Затова и моето представяне ще бъде относително кратко, като потърся акцентите в него. На първо място ще поставя Човека Румяна Кушева и нейната история. Защото материалите, включени в първата и последната част, представят една история – историята на методиста, изследователя, автора на учебници, учителя, колегата. Разбира се, тази история може да се допълва, разширява, с времето може да бъде поставяна на крити-

* Сборникът беше представен на 12 септември 2014 г. пред Сдружението на учителите по история в Департамент за информация и усъвършенстване на учители (ДИУУ) при СУ „Св. Кл. Охридски“

чен анализ и интерпретации, но историята за живота и общественото дело на колежата Румяна Кушева в значителна степен е написана от всички онези, които общуваха и работиха с нея през годините. Както казва Пиер Нора – памет и история взаимно се допълват и в случая, чрез сборника, остават за поколенията.

Сборникът е структуриран в няколко раздела, като всеки от тях разкрива определена страна от дейността на проф. Р. Кушева. Аз ще наруша донякъде този подход.

Първата част е озаглавена „Диалогът в историята“. Именно тук е разкрита ролята на Р. Кушева като методист и изследовател, чиято основна дейност е насочена към търсене на модерността и европейската съизмеримост на българското историческо образование. С включените седем матери-

ала колежите автори са представили своето виждане и оценка на дейността на Р. Кушева. Общото, което извеждат всички, е нейната изключителна ангажираност с проблемите на българското историческо образование, с неговото модернизиране, нейната работоспособност и организационни качества, умението да общува с хората, да завладява с убедеността си и да привлича съмишленици в своето дело. Всеки един от тях е разкрил една или друга страна или страни от дейността ѝ, но понякога оценките съвпадат, защото личността е една и съща – Румяна Кушева.

Сред най-близките колеги и нейни ученици, или както извежда В. Стойчева – наследници на школата на Р. Кушева, са доц. К. Паев от ЮЗУ „Н. Рилски“ и самата доц. В. Стойчева от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Първият ни запознава с биографията ѝ, етапите през които преминава в своята трудова и творческа дейност, за да се изкачи в академичната йерархия и достигне до научното звание професор. Това е постигнато с огромен труд и отдаденост на историческата дидактика, успоредно с разнообразните ангажименти и дейности, свързани с комисии, обучения, проекти и пр. Сред приносите на Р. Кушева е създаването през 1998 г. на *Национално сдружение на преподавателите по история в България*, организирането на ежегодните негови конференции. Както посочва авторът, през 2000 г. Сдружението официално става член на престижната организация ЕВРОКЛИО, която обхваща 63 аналогични организации от 47 предимно европейски страни. Като представител на Сдружението, проф. Р. Кушева популяризира постиженията на българската мето-

дика на обучението по история сред останалите европейски страни. От 2002 г. е един от тримата членове на контролния комитет на ЕВРОКЛИО.

Проф. Р. Кушева е основател, издател и главен редактор на списание „Диалогът в историята“, започнало да излиза от 2000 г. като орган на Сдружението. Главен редактор е също на електронното издание на ДИУУ „Образование и квалификация“, издавано от 2006 г.

Тук трябва да допълним и материала на проф. Росица Пенкова – настоящ директор на ДИУУ, която разкрива ролята на Р. Кушева като директор в два поредни мандата на това звено в СУ „Св. Кл. Охридски“. Според нейните думи съвременният облик на ДИУУ неизменно се свързва със светлата личност на проф. д-р Румяна Кушева, която пренася във времето най-добрите традиции в продължаващата квалификация на педагогическите специалисти, подкрепя стремежа на българските учители за постоянно самоусъвършенстване и професионално развитие. В продължение на 8 години (2001 – 2009) тя е начело на институцията и със своята висока професионална компетентност и управленски качества реализира основните принципи на университетската идея за успешно продължаващо образование и осъществяване на връзка между началната подготовка и квалификацията на педагогическите специалисти. Ключовите думи в изложението на проф. Пенкова са всеотдайност, професионализъм, креативност, харизматичност, партньорство. Благодарение именно на тези качества под ръководството на проф. Р. Кушева се разработва модел за квалификация и кариерно развитие на учителите с оглед на съвременните европейски тенденции.

Сред интересните материали, на които ще обърна внимание, е статията на доц. В. Стойчева „Да докоснеш бъдещето, или за школата на Румяна Кушева“. Тя обстойно се спира на нейния иновативен принос в методологичен и практико-приложен план. Оценките, които се извеждат, са сходни, както посочих, с дадени в други статии и материали – модернизация, сътрудничество, новаторство, европейски измерения, съпоставимост и съизмеримост, мултиперспективност.

Сред приносите на проф. Кушева В. Стойчева извежда проблема за изграждането на национална мрежа от учители новатори, мотивирани да пренасят по места новостите в историческото образование и да го мултиплицират. Когато говори за школата на Р. Кушева, авторката отчита прехвърления мост между научните търсения на Р. Кушева и теоретичното наследство на проф. Й. Шопов, свързано с историческото съзнание и дидактиката на историята, с постигнатото от проф. М. Радева по посока на утвърждаване на цивилизационния подход и на новите демократични ценности в обучението по история, с осмислянето на толерантността и отношението към „Другия“ в историята, както и с търсенията на следващите генерации университетски методици.

Мога да разположа в рамките на „Школата на Р. Кушева“ и нейната най-

близка и вярна сътрудничка през годините – Бистра Стоименова. В статията „История без полюси“ или използване на многоперспективността в обучението по история в България“, включена в сборника, авторката разглежда въпроса за многоперспективността в обучението по история и приноса на проф. Кушева в тази посока. Според нея най-важното е разнообразяването на историческите източници и определяне на критерии за техния подбор и включване в учебното съдържание. Основната цел е да се представи не само официалната, но и другата история, да се научат подрастващите да се отнасят критично към заобикалящия ги свят.

Авторката, така както и Милена Платникова – учителка от Бургас, обръща внимание на големите проекти, които се реализират под ръководството на Румяна Кушева, между които и „Европейски диалог, културна дъга за бъдещето“ (2006 – 2009) с фокус, ориентиран пряко към историческото образование в училище с цел развиване на засилено межкултурно сътрудничество и постигане на съизмеримост със световните постижения в тази сфера. Този проект е осъществен от Сдружението на преподавателите по история в България в сътрудничество с ЕВРОКЛИО и с финансовата подкрепа на нидерландското Министерство на външните работи. От страна на Сдружението координатори са проф. Румяна Кушева и Милена Платникова, а от ЕВРОКЛИО – Йокс ван дер Леув-Руурд и Йонатан Ивън-Зохар. Втората голяма инициатива, протекла отново под ръководството на Р. Кушева, е разработването на учебния пакет работни листове „История без полюси“. Чрез него отново убедително се демонстрира потенциалът на многоперспективния подход за обучение по история в нашата страна.

Тук искам да избързам и да посоча статията на М. Платникова „До Европа и назад“. Тя допълва информацията и разкрива ролята на Р. Кушева по два проекта. Първият от тях е „Споделеното минало – обучение за бъдещето“ (проект на ЕВРОКЛИО и Пакта за стабилност на Югоизточна Европа), стартирал през 2001 г. и обединил изследователски екипи от България, Албания и Македония с идеята да се постави фокус върху онези исторически факти и събития от най-новата история на Балканите (1945 – 2000 г.), които налагат общ поглед и не разединяват, а обединяват трите страни. Крайният резултат от дейността е издаденият продукт през 2003 г. – ресурсна книга с документи „Всекидневният живот в Албания, България и Македония 1945 – 2000 г.“. Най-същественото е, че той е публикуван и широко популяризиран сред над 4000 български учители, които широко прилагат иновативните методи в преподаването на историята.

Една от дълготрайните и значими последици от тези проекти е създаването на международна мрежа от учители новатори. Тези контакти се поддържат както на професионално, така и на междуличностно ниво. Те са в основата на много други международни инициативи и партньорства, които продължават

и понастоящем. Като значим резултат следва да се посочи работата на проф. Кушева като авторитетен международен експерт на ЕВРОКЛИО и нейната роля за популяризиране на българската история и методическата наука чрез участието ѝ в проекти в Румъния, Украйна, Грузия и др., което е поредно признание за нейната пословична прецизност и стремеж към перфектност.

Отчитайки приноса на Р. Кушева в сферата на историческото образование през последните години, Ю. Симеонова се спира на *„Модернизацията на историческото образование чрез училищния учебник“*. И тук оценките са емоционални, породени без съмнение от близкото сътрудничество между авторката и проф. Кушева. На базата на издадените учебници и научните разработки на проф. Кушева Ю. Симеонова извежда основните характеристики на съвременния учебник. С някои от твърденията на авторката не бих могла да се съглася, но в едно тя е права: че сред „големите постижения на разглежданите учебници и учебни помагала е тяхната дидактическа обработка“. В този смисъл всеки от учебниците, в които участва проф. Кушева, в дидактико-методическо отношение без съмнение се отличава от повечето издадени през последното десетилетие.

Без претенции да наруша структурата на сборника, бих извела разработките на колегите дидактици на историята от Историческия факултет. През годините, особено в началото на 90-те, представителите на катедрата по „Архивистика и ПИД“ подкрепиха бъдещата професор Кушева и ѝ дадоха рамо в труден за нея момент. За наша радост това се оказа сполучливо решение и Руми го доказва през годините. Бих казала в духа на В. Стойчева, че школата на Й. Шопов, когото Р. Кушева дълбоко уважаваше, се оказва много жизнена и даде своите плодове.

Бих искала да посоча, че методиката се развива като наука благодарение както на ДИУУ и усилията на Р. Кушева, така и на колегията от посочената катедра. Както синхронно се изучава историята на България и световната в училище, така и методиката търпи своето развитие в отделните си направления и посоки. Тук беше изведен приносът за многоперспективността, значимостта на историческите източници, формирането на уменията. Трябва да отчетем, както посочвам и в моята статия, че за всеки един момент от изследователската и творческата работа на Р. Кушева е характерна научната и колегиална коректност. Без изследванията преди и по време на нейния творчески път, без натрупания методологически опит, методиката без съмнение нямаше да бъде това, което е в момента. Много от колегите в катедрата в ИФ работят по сродни или близки проблеми, което показва, че в науката има значими проблеми, на които трябва да се отговори съобразно изискванията на времето и необходимостта от промени. Затова говори в статията си проф. Мария Радева, която дълги години очертава новите перспективи на историческото образование, отчитайки европейските критерии и измерения, разбира се, съобразявайки се

с натрупаната традиция в българското училищно историческо образование. В своята статия тя разкрива характерните особености в отделните етапи съобразно общественно-политическите и законодателните промени като цяло и конкретно с историческото образование. Това ми дава основание да отбележа, че е добре да се опираме на изследванията на колегията, защото историята често ни показва, че натрупаният опит понякога може да се преоткрие и оцени по достойнство.

Проблемът за *гражданското образование*, до който се докосва Р. Кушева, се разработва обстойно от доц. Г. Якимов както в неговата монография, така и в тук включения материал за възможностите на гражданското образование и неговите съвременни акценти. Интердисциплинарността и потребността от нова гражданска култура, не само за младото поколение, е сред основните задачи при подготовката на бъдещите учители в ИФ.

Модерното историческо образование и възможностите на информационно-компютърните технологии са стояли винаги в ползрението на проф. Юрий Тодоров. Той е единственият методист на историята в страната, който от две десетилетия преподава и подготвя студентите по въпроса за възможностите на новите информационни технологии и конкретно на историческата информатика, използването на тестовите, основно в обучението по история. В статията авторът засяга проблема за електронното обучение и цифровите ресурси от позицията на водещ специалист в тази област. Проф. Тодоров представя и опита на ИФ от последните две години за въвеждане на дистанционно обучение, като резултатите на този етап са повече от обнадеждаващи.

Втората част на сборника е озаглавена **„Частича история“**. Искам отново да отбележа, че през всичките тези години, особено когато проф. Кушева ръководеше ДИУУ, сътрудничеството между двете звена на СУ – ИФ и ДИУУ, е изключително позитивно и ползотворно.

Р. Кушева работеше с много автори при писането на учебниците, преподаватели от различни висши училища и институции. От ИФ това са колегите Й. Шопов, М. Радева, Д. Ботева, В. Янчев, М. Груев, Г. Якимов. Много други участваха като лектори в ДИУУ при квалификацията на учителските кадри като проф. М. Каймакамова, проф. П. Ангелов и проф. Г. Бакалов, проф. И. Баева и проф. Калинова и мн. др. ИФ винаги е подкрепял инициативите на ДИУУ и усилията да се дава качествена подготовка на неговите специализанти. Затова и част от колегията почита паметта на проф. Р. Кушева, включвайки се в направата на сборника със свои изследвания. Ще бъде съвсем схематична, но това са:

Проф. Ж. Стоянов – „История срещу Философия на историята“, в която аргументира историческия и философския прочит на историята, като още веднъж разсъждава върху тезата защо всяко поколение има своя прочит и различен методологичен подход към историческите събития.

Проф. М. Каймакамова – „Именник на българските ханове: основен извор за образуването на Средновековна България“, един забележителен труд, който все още се нуждае от анализ и интерпретация. В представената статия проф. Каймакамова прави опит да изведе „от сянката на Теофан“ това забележително произведение, за да разкрие силата на властта чрез наложения генеалогичен подход.

Макар и разнородни като тематика, следващите статии показват проблемните кръгове, които стоят в основата на научните търсения на колегите от ИФ – армията, отношението на комунистическия режим в България към интелигенцията, българо-съветските отношения в началото на прехода. Все теми, които остават щекотливи 25 години след смяната на системата. Накратко ще очертаем включените статии.

Доц. В. Янчев – „Дълг“ и „отечество“. Армията и превратът на 9 юни 1923 г.“. Той разглежда трудните години на противопоставяне и намеса на армията в политическия живот на страната.

Проф. Е. Калинова – „Комунистическата партия и интелигенцията в България (1944 – 1989)“. Това е една интересна статия, в която е направена периодизация на промените и е потърсена аргументацията на отделните етапи, в които се налага тотален контрол или се наблюдава „разхлабване“ на идеологическата хватка.

Проф. И. Баева – „Трансформационна криза в съветско-българските отношения 1989 – 1991 г.“, един материал, който е актуален с разкриването на лъкатушенията в българската външна политика, характерни и днес.

Заедно с академик Г. Марков Р. Кушева е автор в учебника по съвременна история за X клас. Дългогодишното сътрудничество по различни поводи показва дълбокото уважение на академика към Р. Кушева и тук той се е представил с нов прочит на Търновската конституция в статията си „Изпитанията на Търновската конституция“, а проф. Н. Дюлгерова, отличен познавач на проблема, с „Федерализмът в постсъветското пространство“.

Третата част от сборника е озаглавена **„Посоки в образованието“** и включва 12 материала, свързани пряко с дидактиката на историята, опита от обучителни практики, мултикултурното общуване, така необходимо в обучението по история. Сред авторите са няколко дидактици с международна известност, които са работили с проф. Р. Кушева в рамките на ЕВРОКЛИО като *Súsanna Margrét Gestsdóttir* (Historical thinking and reasoning), *Ineke Veldhuis-Meester* (Multicultural communication in the history classroom a few thoughts that can serve as a basic frame of reference when creating teaching materials), *Elene Medzmariashvili*, *Oliver Reisner* (The implications of cultural and religious diversity for history education in georgia). Тук са и учители новатори, които познаваме от страниците на списание „Диалогът в историята“, като Николай Чакъров, Цветана Иванова, Нина Цветкова и др.

Последната, четвърта, част е наречена **„Във времето с Руми“**. Включените 44 кратки или по-обстоятелствени спомена за нея са изпълнени с топлина и признание. Тук отново присъстват чуждестранни колеги от различни страни – Нидерландия, Исландия, Латвия, Грузия, Македония, Русия, но не и чужди на културното сътрудничество и опознаване. Ключовите думи, които бих посочила, са партньорство, приятелство, генератор на идеи, учител, обучител...

Чрез своята дейност и контакти с различните институции Руми показва възможностите на българската дидактика на историята и на българското учительство, което проличава и от тази част на сборника.

Тъжно е да правиш и да представяш сборник *In memoriam*, и то за човек, който ни напусна без време, който имаше толкова много идеи и планове за реализиране. Ще си спомняме за усмивката на Руми с усмивка и ще съхраняваме и развиваме наследството, което тя ни остави с перспективата за модерност в историческото образование.

THE HISTORY THAT MAKES US SMILE (IN MEMORIAM OF PROF. RUMYANA KUSHEVA)

Abstract. The book “The History That Makes Us Smile” is dedicated to the rich and multi-dimensional work of Prof. Dr. Romyana Kusheva. Its content follows the dynamic relief of her active and creative course of life with its quest for loyalty to the dialogue in the history. The collection involves scientists from Bulgarian and foreign universities and organizations whose articles are arranged in the thematic sections “Dialogue in History” , “History Particles”, “Directions in Education”. The last part of this edition slightly opens the door to a meeting with her as a professional and friend, to the conversations, joint projects and creative support of Prof. Kusheva, the memory of which brings a smile and joy accompanying the enriching communication with her.

✉ **Prof. Krasimira Tabakova**
Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: ktabakova@yahoo.com